

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 73 (2023), s. 321-347.

Geliş/Received: 15.02.2023

Kabul/Accepted: 23.09.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1251480

(Araştırma Makalesi/Research Article)

KARİKATÜRLERDE SERBEST CUMHURİYET FIRKASI

FREE REPUBLICAN PARTY IN THE CARICATURES

MUSTAFA SAMUR*

ADNAN SOFUOĞLU**

ÖZ

Türkiye'nin çok partili hayata geçme isteğinin bir sonucu olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası, Türk basını tarafından yakından takip edilmiştir. Bu çalışmada SCF'nin kuruluşundan kendisini kapatmasına kadar geçen süre Cumhuriyet, Milliyet, Akşam ve Son Posta gazetelerindeki karikatürler üzerinden takip edilmiştir. Böylece dönemin siyasi olayları ile siyasal kişileri karikatürler üzerinden incelenerek farkı bir bakış açısı sunulmak hedeflenmiştir. Cumhuriyet gazetesinde tespit edilen karikatürlerden biri hariç dokuz tanesi Ramiz (GÖKÇE) imzası ile gazete yer almıştır. Akşam gazetesindeki karikatürlerden bir tanesi hariç diğer sekiz tanesi Cemal Nadir tarafından çizilmiştir. Milliyet gazetesindeki karikatürlerden ikisi hariç diğer dört tanesi Togo (KOZMA) tarafından resmedilmiştir. Son Posta gazetesindeki karikatürlerden hepsi imzasız olarak Son Posta gazetesinde yer almıştır. Çalışmada yer alan gazetelerden Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerindeki karikatürlerin ana temalarının benzerlik gösterildiği görülmektedir. Buna karşın Son Posta gazetesindeki karikatürlerin ise SCF ile Cumhuriyet Halk Fırkası'nın aynı sınıf ve fikriyatı temsil ettiği üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Türk basınında yer alan karikatürler, SCF'nin kuruluşu, İzmir mitingi, 1930 Belediye Seçimleri ve SCF'nin kapatılması gibi genel hususlar üzerine çizildiği gibi her gazetenin de temsil ettiği düşünceye göre resmedildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gazete, Kamuoyu, Karikatür, Serbest Cumhuriyet Fırkası, Türk Milli Basını.

ABSTRACT

Being founded as a result of the desire of Turkey for a transition to a multi-party system, Free Republican Party was followed closely by Turkish press. In this study, the process starting from the foundation of Free Republican Party to its closing itself was followed upon the caricatures in the newspapers Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, and Son Posta. Consequently, the article aims to presenting a different perspective by analyzing the political incidents and political figures based on the caricatures. Except for one of the cartoons found in Cumhuriyet newspaper, nine of them were published in the newspaper with the signature of Ramiz (GÖKÇE). Except for one of the cartoons in the Akşam newspaper, the other eight were drawn by Cemal Nadir. Except for two of the cartoons in Milliyet newspaper, the other four were illustrated by Togo (KOZMA). All of the cartoons in the Son Posta newspaper were published in the Son Posta newspaper as unsigned. It was seen that the main themes of the caricatures in the newspapers Cumhuriyet, Milliyet and Akşam, which are within this study, showed similarities. On the other hand, it was witnessed that the caricatures in Son Posta newspaper the caricatures Free Republican Party and Cumhuriyet Halk Fırkası (Republican People's Party) represented the same class and ideas. It was concluded that the caricatures in Turkish press were drawn about general issues such as the foundation of SCF, İzmir demonstration, Municipal Elections in 1930 and the closing of SCF, they were drawn based on the ideas which the newspaper represented as well.

Keywords: Caricature, Free Republican Party, Newspaper, Public Opinion.

* Öğr. Gör. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, mustafasamur@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1893-8086.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, adnans@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6967-5482.

Extended Abstract

In 1930, Gazi Mustafa Kemal Pasha asked the Paris Ambassador, former prime minister and his close friend Ali Fethi (OKYAR) Bey to establish a liberal party named as Free Republican Party. Concluded that Fethi Bey was involved in political life and served as the Prime Minister during the Terakkiperver Cumhuriyet Party is another point that should be underlined when this task was offered to Fethi Bey. Accepting this task Fethi Bey presented the letter, which would be used as the party program in the future, to Gazi Mustafa Kemal Pasha, and he officially established Free Republican Party, the second opposition party in Türkiye after applying to the Governorship of İstanbul officially to establish his party on 12th of August 1930. The Turkish press closely followed the period from the founding of the Free Republican Party to its closure, and they included cartoons heavily during this process. The cartoon interpreted and evaluated the political, social, cultural and economic events of the period using drawings as a column, generally with a humorous point of view. In this sense, a cartoon sometimes depicted a subject which was meant to be told by writing for pages by using only a drawing. Therefore, cartoons not only were able to reach illiterate people but also visually conveyed the subject to people from all segments of life, whether relevant or irrelevant. As the cartoons, especially those dealing with political people and events are also the study area of history science, they are called political cartoons.

In this study, the cartoons in the newspapers Cumhuriyet, Milliyet, Akşam and Son Posta were scanned from the establishment of the Free Republican Party till its dissolution. Except for one cartoon found in Cumhuriyet newspaper, nine of them were published in the newspaper under the signature of Ramiz (GÖKÇE). Except for one cartoon, the other eight were drawn by Cemal Nadir in Akşam newspaper. Except for two cartoons in Milliyet newspaper, the other four were illustrated by Togo (KOZMA). All the cartoons in Son Posta newspaper were published in the newspaper as unsigned. It is seen that the ideas which were supported by the main themes and drawings were similar, especially in the cartoons in the newspapers Cumhuriyet, Milliyet and Akşam. On the other hand, while Son Posta newspaper emphasized its impartiality in this process, it is seen that the cartoons in the newspaper focused on the fact that the Free Republican Party and the Republican People's Party represented the same class and idea initially. It is witnessed that while the cartoons in Turkish press were drawn on general issues such as the establishment of the Free Republican Party, the İzmir rally, the 1930 Municipal Elections and the closure of the Free Republican Party, each newspaper depicted them based on the idea it represented. In this study, after giving general information about the foundation of the Free Republican Party firstly, the cartoons in the newspapers were analyzed by also including the opinions of the Free Republican Party. So, the study aims to present the political events and political figures of the period from a different point of view by analyzing the cartoons in the relevant newspapers. When we evaluate the cartoons in our study in general; Ramiz Gökçe, the illustrator of the newspaper Cumhuriyet, considered the establishment of the Free Republican Party as an indicator of the Republic and supported this process in his illustrations. However, he included cartoons that supported İsmet Pasha when Fethi Bey, the leader of the Free Republican Party criticized İsmet Pasha government's railroad policy. He also created illustrations indicating that the program of the Free Republican Party was left hanging and that it was impossible to implement it. Ramiz interpreted the 1930 Municipal Elections as a great success of the Republican People's Party in his cartoons. The cartoons in Milliyet newspaper were drawn by Kozmo Togo. He also interpreted it as an old-fashioned idea that the Free Republican Party criticized the railroad policy of the İsmet Pasha government. Furthermore, he evaluated the 1930 Municipal Elections as a victory of the Republican People's Party. While Cemal Nadir, the cartoonist of the Akşam newspaper, supported İsmet Pasha's railroad policy in his drawings, he drew attention to the confusion of the citizens in the 1930 Municipal Elections, unlike other newspapers that were close to the government. In addition, Nadir created illustrations regarding that it was impossible to put Fethi Bey's rhetoric into practice, who considered İsmet Pasha to be a politician that actualized his words. It is seen that the cartoons in Son Posta newspaper supported the criticisms of the Free Republican Party on railroads. The newspaper also included cartoons emphasizing that the Republican People's Party started a reform initiative as a result of the criticism by Fethi Bey, but it was very difficult for these reform initiatives to be successful. All the newspapers in our study illustrated the closure of the Free Republican Party as a funeral ceremony in their cartoons.

To conclude, the establishment of the Free Republican Party and the events following it was evaluated based on the views of the cartoons in Cumhuriyet, Milliyet, Akşam and Son Posta newspapers and the Turkish press. In this study, the document analysis technique, one of the qualitative research methods, was used. In addition, literature, archive documents, journals, memoirs and periodicals were used.

Giriş

Türk basını, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan kendisini kapatmasına kadar geçen süreyi yakından takip etmiş ve bu süreçte karikatürlere de yoğun bir şekilde yer vermiştir. Karikatür, genellikle mizahı bakış açısı ile dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik olaylarını çizgilerle anlatmıştır. Ayrıca karikatürler yaşanan olaylar sonucunda farklı ya da eleştirel bakış açılarını ön plana çıkaran çizimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliği göz önüne alındığında karikatür, sayfalarca yazılarak anlatılmak isteneni tek bir çizimle anlatabilmektedir.¹ Bu bağlamda karikatür, bu alanlarla ilgili ya da ilgisiz her kesimden insana ulaşabilme özelliğine sahiptir.² Siyasal kişileri ve gelişmeleri konu edinen bu karikatürler tarih biliminin de konusu olarak siyasi karikatür adını almaktadır.³ Siyasal karikatürler ele aldığı güncel haberleri gazetenin ve gazetede yer alan köşe yazılarının bakış açısı ile çizildiği de görülmektedir.⁴ Bu çalışmada da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan kendisini fesih edinceye kadar geçen süre içinde Cumhuriyet, Milliyet, Akşam ve Son Posta gazetelerindeki karikatürler taranmıştır. Cumhuriyet gazetesinde tespit edilen karikatürlerden biri hariç dokuz tanesi Ramiz (GÖKÇE) imzası ile gazete yer almıştır. Akşam gazetesindeki karikatürlerden bir tanesi hariç diğer sekiz tanesi Cemal Nadir tarafından çizilmiştir. Milliyet gazetesindeki karikatürlerden ikisi hariç diğer dört tanesi Togo (KOZMA) tarafından resmedilmiştir. Son Posta gazetesindeki karikatürlerden hepsi imzasız olarak gazetede yer almıştır. Özellikle Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinde yer alan karikatürlerde, ana tema ve çizgiler aracılığı ile destek verilen fikirlerin benzerlik gösterildiği görülmektedir. Buna karşın Son Posta gazetesi bu süreçte tarafsız olduğunu vurgularken gazetede karikatürlerin SCF ile CHF'nin aynı sınıf ve fikriyatı temsil ettiği üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Türk basınında yer alan karikatürler, SCF'nin kuruluşu, İzmir mitingi, 1930 Belediye Seçimleri ve SCF'nin kapatılması gibi genel hususlar üzerine çizildiği gibi her gazetenin de temsil ettiği düşünceye göre resmedildiği görülmektedir. Çalışmada öncelikle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması hakkında genel bilgiler verildikten sonra çalışmada yer alan gazetelerdeki karikatürler gazetelerin SCF hakkındaki görüşlerine de yer verilerek değerlendirilmiştir. Böylece gazetelerde yer alan karikatürler analiz edilerek dönemin siyasi olayları ile siyasi kişileri farkı bir bakış açısı ile sunulmak hedeflenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet, Milliyet, Akşam ve Son Posta gazetelerinin SCF'nin kurulması sonrasındaki yayın politikasını belirlemek adına karikatürlerin altına ilgili gazetelerde yer almış haber ve köşe yazılarına da yer verilmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinden Yunus Nadi (ABALIOĞLU), Milliyet gazetesinden Siirt Mebusu Mahmut (SOYDAN), Akşam gazetesinden Necmeddin Sadık (SADAK) ve Son Posta gazetesinden M. Zekeriya (SERTEL) Beylerin yazılarına da ulaşılmıştır.

1930 yılında Gazi Mustafa Kemal Paşa, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı Paris Büyükelçisi, eski başbakan ve yakın arkadaşı Ali Fethi (OKYAR) Bey'den kurmasını istemiştir. Fethi Bey'in siyasi hayatın içinde olması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası döneminde Başbakanlık yapması, bu görevin Fethi Bey'e teklif edilmesinde ayrıca altı çizilmesi gereken bir husustur. Fethi Bey bu görevi kabul ederek ileride parti programı olarak da yararlanacağı mektubu, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuş⁵ ve 12 Ağustos 1930 yılında partisini kurmak için İstanbul Valiliği'ne resmen başvurarak Türkiye'nin ikinci muhalefet fırkası olan SCF'yi resmen kurmuştur.⁶ SCF'nin programı on bir maddeden oluşmaktadır. Bu program, bizzat Ali Fethi Bey tarafından oluşturulmuş, Genel Sekreter Nuri (CONKER), Reşit Galip, Tahsin (UZER) Beyler, tarafından kontrol edildikten sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştur. Gazi Mustafa Kemal Paşa, programın sadece 5. maddesine "Cumhuriyetin menfaatleri için girişilmesi icap eden iktisadi işlerde fertlerin kuvveti gayri kâfi görüldükçe, devlet doğrudan doğruya teşebbüs alır" ve XI. Maddesine "siyasi hukukun Türk kadınlığına da teşmilinin müdafaa edileceği" dair

¹ Deniz Yengin, "İletişim Aracı Olarak Karikatürde Komik Şiddet Kullanımı", *III. Uluslararası İletişim Kongresi, Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu*, Mayıs 2010, 336.

² Bülent Akbaba, Togay Seçkin Birbudak, "Millî Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı/2, (2009), 1253.

³ Hale Öğdü, *Türk Siyasal Hayatının Karikatür Üzerinden Analizi: Akbaba Dergisi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, 16.

⁴ Hıfza Topuz, *Başlangıçtan Bugüne Dünya Karikatürü*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997, 13.

⁵ Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, 173, Bkz. Ali Fethi Okyar, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?*, İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2019.

⁶ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0-0. 435-1804-2, (14.09.1930).

eklemeler yapmıştır.⁷ Programın son hali ise Ahmet Ağaoğlu tarafından üzerinde çalışmalar yapılarak 27 Ağustos 1930 tarihinde yayımlanmıştır.⁸

SCF programının ilk maddesi “Serbest Cumhuriyet Fırkası; cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına bağlıdır. Bu esasların millet bünyesinde ebedileşmesi gayesidir.” şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca bu maddenin devamında hürriyet ve masumiyet haklarının önemi üzerinde durulmuştur.⁹ SCF’nin programının ikinci maddesi “Vergiler millet efradının iktisadi teşebbüs kabiliyetini sarsmayacak ve halkın takati hududunu aşmayacak derecede tahfif olunacaktır. Vergilerin daha salim esaslara istinat edilecek ve tahsilindeki yolsuzluklar kaldırılacaktır.” şeklinde yer almıştır. SCF’nin eleştirdiği en önemli konulardan bir tanesi Türkiye’de hükümetin uyguladığı mali programın halktan ağır vergiler aldığına dair husustur. Bu bakımdan vergi ve mali sistemi fırkanın programında yer almıştır. Üçüncü madde, “Fırka, devlet varidatının semereli surette sarfına dikkat ve büyük Nafia teşebbüsleri masraflarının yalnız bir nesle tahmilinden içtinap eder.” şeklinde yer almıştır. Fırka büyük teşebbüslerinin maliyetinin yalnız bir nesle ödetilemeyeceğini vurgularken hükümetin şimendifer politikasına değindiği görülmektedir. Dördüncü madde, “Fırka, paramızın kıymetini biran evvel tespit için tedbir almak ve memleketimizde iş görmek isteyecek harici sermayeye bu suretle yol açmak azmindedir.” fırka programında yer almıştır. Beşinci madde, “Fırka vatandaşların refahına mali ve iktisadi her türlü teşebbüslerine engel olan hükümet müdahalelerini kabul etmez. Memleketin iktisadi hayatının inkişafında her türlü teşebbüs erbabının zahidir. Cumhuriyetin menfaatleri için girişilmesi icap eden iktisadi işlerde feriklerin kuvveti gayri safi görüldükçe, devlet doğrudan doğruya teşebbüs eder. Liman inhisarı kaldırılacaktır.” şeklinde yer almıştır. SCF, köylünün ve çiftçiye ucuz faizle kredi sağlanarak destek verilmesini; böylece köylünün ve çiftçinin tefecinin elinden kurtulacağını fırka programının altıncı maddesinde yer vermiştir. SCF tarafından programın yedinci maddesinde, Teşvik-i Sanayi’nin öneminden bahsedilmiş; sekizinci ve dokuzuncu maddelerde “rüşvet ve suiistimal” ile mücadele edilmesi vurgulanmış; onuncu maddede Türkiye’nin harici politikasının dostluk üzerine kurulması ayrıca Cemiyeti Akvam’a dâhil olmak için mesai harcanması gerektiğine yer verilmiş; on birinci madde de ise tek dereceli seçim sistemi ve Türk kadınına siyasal hakların verilmesi üzerinde durulmuştur.¹⁰ SCF’nin programı hakkında Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi (ABALIOĞLU) Bey, “Yeni Fırkanın Umumi Telakkisi” başlıklı yazısında SCF’nin Cumhuriyetin ve fikir hürriyetin güçlenmesi için bir ihtiyaç olduğunu ancak parti programının çok kısa olması eleştirmiştir.¹¹ Bu eleştiriye 1 Eylül 1930 yılında aynı gazetede Ahmet Ağaoğlu cevap vermiştir. Ağaoğlu, parti programın kısa ve uzun olmasından ziyade icraatın nitelikli ve adaletli olmasının daha önemli olduğuna değinmiştir.¹²

SCF’nin nizamnamesi ise Ahmet Ağaoğlu tarafından hazırlanmış ve 27 Ağustos 1930 tarihinde yayımlanmıştır. Nizamnamenin birinci kısmında, SCF’nin laik ve Cumhuriyetçi, Teşkilatı Esasiye Kanununa bağlı olduğu vurgulanırken umumi esaslar üzerinde durulmuştur.¹³ Ayrıca SCF’ye “siyasî ve medenî hukuktan mahrum edilmemiş kötü şöhretle tanınmamış, vatana karşı hıyanetle itham edilmemiş ve Türk harsını kabul etmiş olan her Türk vatandaş fırkamıza programını benimsemek şart ile girebilir.” maddesine yer vererek partiye kimlerin üye olabileceği hususuna açıklık getirilmiştir. Üçüncü kısımda, fırka teşkilatı, köy ve mahalle ocakları, nahiye ocakları, kaza teşkilatı, vilayet teşkilatı, merkez ocağının nasıl olması gerektiğine yer verilmiştir. Üçüncü kısımda parti kongrelerinin nasıl yürütüleceği üzerinde durulmuştur. Son kısımda ise parti için gerekli kurallara yer verilmiştir.¹⁴

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın talimatı ile fırkaya Kütahya vekili Nuri (CONKER) Bey, Erzurum vekili Hasan Tahsin (UZER) Bey, Aydın vekili Reşit (GALİP) Bey, Kars vekili Ahmet (AĞAOĞLU) Bey, katılan isimler olmuştur.¹⁵ Ayrıca Bursa vekili Senih (HIZIROĞLU) Bey, Ankara vekili Talât (SÖNMEZ) Bey, Elazığ vekili Nakiyüddin (YÜCEKÖK) Bey, Bilecik vekili Rasim (ÖZTEKİN) Bey, İstanbul vekili Ali Haydar (YULUĞ) Bey, Sinop vekili Refik İsmail (KAKMACI) Bey, İstanbul vekili Süreyya (İLMEN) Bey, Şebinkarahisar vekili M. Emin (YURDAKUL) Bey, Kocaeli

⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler: 1859-1952*, İstanbul: Arpa Yayınları, 1952, 622.

⁸ Çetin Yetkin, *Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997, 104.

⁹ BCA, 490-1-0-0.435-1804-2-28, (14.09.1930).

¹⁰ BCA, 490-1-0-0.435-1804-2, (14.09.1930).

¹¹ Yunus Nadi, “Yeni Fırkanın Umumi Telâkkisi”, *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1930, 1.

¹² Muhalefet Ne Yapıyor”, *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1930, 2.

¹³ Bkz. Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2021.

¹⁴ BCA, 490-1-0-0.435-1804-2-74-69, (14.09.1930).

¹⁵ BCA, 490-1-0-0.435-1804-2-74-81, (14.09.1930).

vekili İbrahim Süreyya (YİĞİT) Bey ayrıca yeni kurulan fırkaya üye olan isimlerdir.¹⁶ Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kardeşi Makbule (ATADAN) Hanım da SCF'ye üye olmuştur.¹⁷ Bu mebuslar Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya yakın kişiler olmasına rağmen hükümetin birtakım politikalarına da eleştiren kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişiler arasında hükümetin ekonomik politikalarını eleştiren en belirgin kişi Ahmet Ağaoğlu olduğu görülmektedir.¹⁸ Fethi Bey, SCF'nin her yerde teşkilatlanmasının gereği duymadığını açıklarken ülkenin neredeyse her yerinden telgrafların gelmesiyle fikrini değiştirdiği söylenebilir. Yeni fırka lideri teşkilatlanmak için ilk önceliği İzmir ve bölgesine verdiği görülmektedir.¹⁹ Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın onayı ile SCF İzmir'de miting yapmaya karar vermiştir. Fethi Bey henüz İzmir'e girmeden önce kamuoyunda, Fethi Bey'in İzmir'de İsmet Paşa'nın şimendifer politikası ve Sivas nutkuna cevap vereceği, ayrıca fırka programını açıklayacağına dair haberler yayımlanmaya başlamıştır. SCF'nin İzmir'de gerçekleştirmek istediği mitingin İzmir Valisi Kazım (Dirlik) Paşa tarafından durdurulmak istenmesi üzerine Fethi Bey, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya başvurmuş, Gazi'den "*Belli ki sana nutkunu söyletmek istemiyorlar. Sen nutkunu söyleyeceksin. Asayişin sağlanması için Başbakan, İçişleri Bakanı, İzmir Valisi gereken tedbirleri almakla yükümlüdürler*" şeklinde cevabını almıştır.²⁰ Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın onayı ile Fethi Bey, İzmir'de konuşma yapabilmıştır. Ancak SCF'nin bu mitingi esnasında CHF ile SCF taraftarları arasında istenmeyen olaylar yaşanmıştır.²¹

İzmir mitinginden sonra SCF ile CHF'nin karşı karşıya geldiği en önemli konulardan biri Türk Ocakları olmuştur. Türk milli basınına da yansıyan bu tartışmada CHF, Türk Ocakları'nı kendine ait bir yer olarak görmüş ve SCF üyelerinin Türk Ocağı'na giremeyeceğine dair iddialarda bulunmuştur.²² Yaklaşan belediye seçimleri ve Türk Ocakları'nın birçok yerde şubesinin olması CHF'nin bu tavrını özetleyebilir. İleride Türk Ocakları'nın önce tamamen Halk Fırkası'na bağlanması ve sonrasında kapatılması sürecinde yaşanan olayların belli oranda etkili olduğu söylenebilir.²³ SCF ile CHF'nin karşı karşıya kaldığı diğer bir konu ise ekonominin kötüye gidişi ve vergilerin fazlalığı meselesidir. Fethi Bey'in vergilerle ilgili açıklaması üzerine CHF Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Saffet Arıkan, karşı fırka müfettişine yazı yazmıştır. Saffet Bey, SCF'nin, parti programında vergilerin azaltılacağını belirtmesinin halk tarafından çok yanlış anlaşıldığı için bazı yerlerde vergilerin ödenmesinde düşüslere neden olduğunu vurgulamıştır.²⁴ Ekonomi ile ilgili SCF'nin eleştirileri demiryolları, inhisar meseleleri ile devam etmiştir. Yeni fırka, demiryollarının yapılmasının önemini kabul ederken bir ülkenin halka böyle ağır bir yük yüklemeye hakkının olmadığını devamlı vurgulamıştır.²⁵ Yeni fırkanın inhisarların uzun süreli yabancı şirketlere devredilmesinin ülke içinde fiyatların artmasına ve tekelin oluşmasına zemin hazırladığı yönündeki eleştirileri dile getirdiği görülmektedir.²⁶ İsmet Paşa, yeni fırkanın bu eleştirilerine, Mecliste yaptığı konuşmasında cevap vermiştir. Başvekil, öncelikle demiryollarının yapımının önemine vurgu yapmış ve inhisarları ise devlet hazinesine gelen önemli bir gelir kalemi olduğunu söylemiştir.²⁷ İki fırkanın karşı karşıya geldiği en önemli olay ise 1930 Belediye Seçimleri olmuştur. Seçimler yaşanırken birtakım olaylar çıktığı gibi iki fırka da birbirlerine ağır ithamlarda bulunmuşlardır. SCF Mecliste 2 Ekim 1930'da idare amirlerinin usulsüzlükler yaptığına dair itirazda bulunmuşlardır. Hatta Fethi Bey bu duruma Meclis konuşmasına yer vermiştir. Fethi Bey, İçişleri Bakanlığına bağlı polis ve jandarmanın seçim esnasında yaşanan olaylara müdahale etmediğini, oy kullanmak isteyen vatandaşların hakkının korunamadığını belirtmiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ise yaşanan olaylarda bakanlığının kayıtsız kalmasının imkânsız olduğunu ancak SCF'nin içinde "gericiler, adli suçlular ve saltanatçılar" olduğunu iddia etmiştir.²⁸ Mecliste bu tartışmalar yaşanırken SCF'nin kapatılacağı haberleri yayımlanmaya başlayınca, fırka yetkilileri Yarın gazetesinde bu haberlerin yalan olduğunu belirten şu demeci;

¹⁶ BCA, 490-1-0-0.435-1804-2-74-81, (14.09.1930).

¹⁷ Çetin Yetkin, *Türk Demokrasi Hayatında Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004, 39.

¹⁸ Ahmet Yusuf Yılmaz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2019, 82.

¹⁹ "Fırka Ordu Değildir", *Son Posta*, 16 Ağustos 1930, 1.

²⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1995, 103.

²¹ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 302.

²² Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Partisi Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset", *Tarih ve Toplum Dergisi*, 11/65, (1999), 16.

²³ Güneş, "Serbest Cumhuriyet Partisi Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset", 17.

²⁴ BCA, 490-1-0-0.435-1804-2-7, (14.09.1930).

²⁵ Yetkin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 200.

²⁶ *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1930, 1.

²⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Cilt 21, Devre 3, Birleşim 84, 2 Ekim 1930, 34.

²⁸ Yetkin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 319.

“Türkiye’de demokrasinin yaşaması ve hayat bulması için vücuda getirilen Serbest Cumhuriyet Fırkasını son günlerde bir takım haris emellere sahip bazı şahıslar tarafından lekelemek istenilmiştir ve isteniliyor. Kör zihniyetli ve müstebit kafalar muntazam bir şekilde doğar ve bu yeni ve canlı memleket teşekkülünün önüne engeller çıkartmak gafletinde bulunuyorlar. Yegâne gayeleri memleketi istismar etmek olan bu mideciler tabiatı ile Serbest Cumhuriyet Fırkasının yaşaması ve memlekette sarsılmaz bir hale gelmesini istemezler. Bugün Serbest Cumhuriyet Fırkasını öldürmek için ne lazımsa yapmak istiyorlar ve yapıyorlar. Her taraftan çirkin hücumlara ve iftiralara maruz kalan Serbest Cumhuriyet Fırkası daha kuvvetli bir imanla mücadelesine devam edecektir. Serbest Fırka teşkilâtının lağvedileceği hakkında çıkartılan ve bazı hükümet gazetelerinin sütunlarında yer bulan haber tamamen uydurmadır.”²⁹

şeklinde vermiştir. Parti teşkilatının bu haberine karşın Gazi Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya geleceğini düşünen Fethi Bey, 17 Kasım 1930 tarihinde karar alarak 18 Kasım günü partisini feshettiğini şu şekilde demeci;

“Büyük Gazimiz Mustafa Kemal Hazretleri’nin teşvik ve tasvihiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı tesis etmişim. Kanaatimce bu teşvik ve tasvip tabiatı ile teşkil edeceğim firkanın Gazi Hazretleri’ne karşı siyasi mücadeleye girmek ihtimalini bertaraf ediyordu. Esasen bu karar haricinde siyasi bir teşekküle vücut vermek mesuliyetini almayı hatırıma getirmemişim. Hâlbuki tahakkuk eden şekle göre firkanızın katiyen Gazi Hazretleri ile siyasi sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır. Bu vaziyette kalacak siyasi bir teşekkülün mevcudiyetini firka müessisi sıfatıyla muhafaza ve idameyi muhal buluyorum. Bu sebeple Cumhuriyet Halk Fırkası’nın feshini karar verdim. Bu kararın teşkilâtımıza tebliğini rica ederken bana itimat eden ve benimle teşriki mesai eden cumhuriyetçi arkadaşlarıma derin minnettarlığımı arz ederim.”³⁰

ile duyurmuştur. Böylece Türkiye Cumhuriyeti’nin ikinci muhalif fırkası kısa bir süre varlığını sürdürdükten sonra firka yönetimin kararı ile kendisini feshederek faaliyetlerini sonlandırmıştır.

Cumhuriyet Gazetesi Karikatürlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası

Cumhuriyet gazetesinde SCF ile ilgili olarak on adet karikatür tespit edilmiştir. Bu karikatürlerden biri hariç dokuz tanesi Ramiz (GÖKÇE) imzası ile Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında sağ alt köşede yer almıştır. Karikatürler, SCF’nin kuruluşunu, kurulduktan sonra yeni fırkaya mebusların ve azaların geçişini, CHF’nin şimendifer siyasetini, SCF’nin programını, 1930 tarihli Belediye Seçimlerini ve SCF’nin kendini feshedişini ana tema olarak aldığı görülmektedir. Ayrıca karikatürlerin altına Cumhuriyet gazetesinden haberlere ve gazetesinin başyazarı Yunus Nadi’nin yazılarına yer verilmiştir.

Karikatür 1: Cumhuriyet, 12 Ağustos 1930, 1.

²⁹ Yarın, 17 Kasım 1930, 1.

³⁰ Yarın, 18 Kasım 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan ilk karikatür Ramiz imzasıyla başlıksız olarak okurun karşısına çıkmıştır. Ramiz, karikatüründe SCF'nin kurulmasını ana konu olarak çizmiştir. Ramiz karikatüründe Türkiye Cumhuriyeti'ni, tek kanatlı bir peri kızına benzetmiştir. Karikatürde, Ali Fethi Bey'in İsmet Paşa'ya tek kanatlı peri kızını göstererek, bu perinin bir kanada daha ihtiyacının olduğunu anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Buna karşın İsmet Paşa'nın ise bir eli cebinde bir elinin çenesinde dikkatlice Fethi Bey'i dinlediği anlaşılmaktadır. Peri kızının tek kanadında Halk Fırkası yazdığı, ancak tek kanatla yükselemediğini ve Cumhuriyetin arşa çıkması için bir kanada daha ihtiyacı olduğu işlenmiştir. Cumhuriyet gazetesi, SCF'nin kurulması sonucunda Türkiye'nin çok partili hayata geçmesini hem karikatürlerle hem de köşe yazıları ile desteklemiştir. Cumhuriyet gazetesinin başyazarı Yunus Nadi Bey, "Yeni Fırkanın Umumi Telakkisi" başlıklı yazısında SCF'nin Cumhuriyetin ve fikir hürriyetin güçlenmesi için bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.³¹ Ayrıca Fethi Bey'in "Hepimizin Hedefinin Cumhuriyeti Yükseltmektir" sözleri ile Cumhuriyet gazetesinde yer alan karikatürün örtüştüğü görülmektedir.³²

Karikatür 2: *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1930, 1.

Ramiz imzası ile Cumhuriyet gazetesinde yer alan ikinci karikatürde SCF'nin kuruluşunun halk tarafından nasıl karşılandığı resmedilmiştir. Ramiz'in karikatüründe iki kişi resmedilirken bunlardan birinin yeni fırkanın kuruluş haberini mutluluk ve sevinçle karşıladığını, diğer kişinin ise bu kişiye şaşkınlıkla baktığı görülmektedir. Karikatürde yer alan alt metinde, yeni fırkanın kurulmasının sevinçle karşılandığı ancak insanların bu fırkanın niçin kurulduğunu henüz bilemediği anlatılmaktadır. Cumhuriyet gazetesi Fethi Bey'in teşkilata başlamak üzere İstanbul'a geldiğini, yeni kurulacak fırkanın İstanbul'da bir şubesini açacağını umumi merkezinin ise Ankara'da olacağını ilk sayfadan okuruna iletmiş ve taşrada Serbest Cumhuriyet Fırkası'na girmek için pek çok müracaat olduğunu yazmıştır.³³ SCF'nin teşkilatlanma sürecinin yeni başlamasına rağmen vatandaşların yeni kurulan fırkaya üye olmaları sürece olumlu baktıklarının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

³¹ Yunus Nadi, "Yeni Fırkanın Umumi Telakkisi", *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1930, 1.

³² "Fethi Bey Muvaffakiyetten Emin", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1930, 1.

³³ "Fethi Bey Muvaffakiyetten Emin", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1930, 1.

Karikatür 3: *Cumhuriyet*, 15 Ağustos 1930, 1.

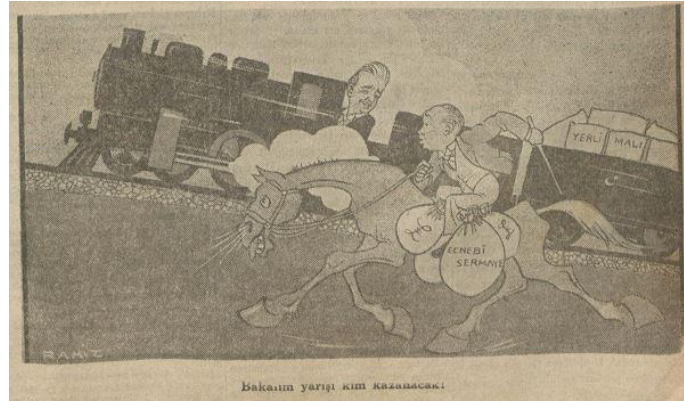
Cumhuriyet gazetesinde yer alan üçüncü karikatür, “Üç mebus daha yeni fırkaya girdi” başlığı altında Ramiz imzasıyla gazetede yer almıştır. Ramiz, SCF'nin kurulmasından sonra Mustafa Kemal Paşa'nın talimatı ile yeni kurulan partiye geçişleri karikatüründe ana tema olarak işlenmiştir.³⁴ Karikatürde Fethi Bey'in yeni fırkayı kurmasıyla CHF'ye mensup milletvekillerin tek tek SCF'ye geçişleri çizim yoluyla anlatılmaya çalışılmıştır. Karikatürde İsmet Paşa'nın sulayıp büyüttüğü ağaç, Meclise benzetilirken ağacın meyveleri ise milletvekili olarak resmedilmiştir. İsmet Paşa'nın yıllarca yetiştirdiği vekillerin Fethi Bey tarafından toplanması Fethi Bey'i mutlu ederken İsmet Paşa'nın bu duruma şaşıracağı el ve yüz ifadesinden belli olmaktadır.

³⁴ Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle fırkaya Kütahya mebusu Nuri (CONKER) Bey, Erzurum mebusu Hasan Tahsin (UZER) Bey, Aydın mebusu Reşit (GALİP) Bey, Kars mebusu Ahmet (AĞAOĞLU) Bey, katılan isimler olmuştur. Ayrıca Bursa mebusu Senih (HIZIROĞLU) Bey, Ankara mebusu Talât (SÖNMEZ) Bey, Elazığ mebusu Nakiyüddin (YÜCEKÖK) Bey, Bilecik mebusu Rasim (ÖZTEKİN) Bey, İstanbul mebusu Ali Haydar (YULUĞ) Bey, Sinop mebusu Refik İsmail (KAKMACI) Bey, İstanbul mebusu Süreyya (İLMEN) Bey, Şebinkarahisar mebusu M. Emin (YURDAKUL) Bey, Kocaeli mebusu İbrahim Süreyya (YİĞİT) Bey ayrıca yeni kurulan fırkaya üye olan isimlerdir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kardeşi Makbule (ATADAN) Hanım da SCF'ye üye olmuştur. Bkz. Çetin Yetkin, *Türk Demokrasi Hayatında Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004, 39, BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer Bilgisi: 435.1804.2.74.81., Tarih: 14.09.1930.

Karikatür 4: *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesinin yer alan dördüncü karikatür, “Yeni fırkaya her gün binlerce aza yazılıyormuş” başlığı altında Ramiz imzasıyla çizilmiştir. Karikatürde, SCF’nin teşkilat yapısını oluşturmak için aza arayışı ana tema olarak resmedilmiştir. Fethi Bey, SCF’yi kurduktan sonra başlangıçta her yerde teşkilatlanma gereği duymadığını açıklarken ülkenin neredeyse her yerinden telgrafların gelmesiyle fikrini değiştirdiği söylenebilir. Yeni fırka lideri teşkilatlanmak için ilk önceliği İzmir ve bölgesine vermiştir.³⁵ Bu bağlamda karikatürde SCF adlı küçük bir tekne ile Ali Fethi Bey’in kollarını sıvayarak yolcu toplamaya çalıştığı ve tekneye yön veren motorunun kontrolünün ise Ahmet Ağaoğlu’nda olduğu görülmektedir. Karikatürde SCF isimli teknenin küçüklüğü ve dalgalarda sabit durabilmesi için Ali Fethi Bey’in mücadelesi görülmektedir.

Karikatür 5: *Cumhuriyet*, 26 Ağustos 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesindeki beşinci karikatür “Bakalım yarışı kim kazanacak!” açıklaması ile Ramiz tarafından çizilmiştir. Ramiz, karikatüründe İsmet Paşa hükümetinin uyguladığı şimendifer politikası ana konu olarak işlemiştir. Karikatür, İsmet Paşa hükümetinin şimendifer politikasını yüceltirken buna karşın SCF’nin lideri Fethi Bey’in programında yer alan “Ecnebi Sermayesi” neticesinde yaşadığı zorluğu çizimlerle anlatılmak istenmiştir. Ramiz, çizimlerinde tren ile atın yaraşamayacağını anlatmıştır. Bu bağlamda İsmet Paşa, trenin lokomotifinde kendinden emin bir şekilde hareket ederken trenin vagonunda Türk Bayrağının simgesi olan Ay ve Yıldızın çizildiği ayrıca vagonunda yerli malı ürünlerin taşındığı görülmektedir. Ali Fethi Bey ise at üzerinde elinde kırbaç ile trene yetişmek için yoğun bir mücadele gösterdiği resmedilmiştir. Ayrıca atın eyerinin üstündeki çuvalların üzerinde ecnebi sermayesi ve İngiliz para birimi olan sterlinin simgesine yer verilmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi, “Şimendiferler” başlığı yazısında tren yapılmasının gerekliliği hususunda İsmet Paşa ile Fethi Bey’in aynı görüşe sahip olduğunu hatta iki fırkanın da vatan müdafaası ve gerek memleket iktisadi için şimendiferin önemli olduğunu ve inşaat giderlerinin ise harici sermaye ile değil öz sermaye ile yapılması gerektiğini ikisinin de savduğunu yazmıştır. Nadi, başlangıçta Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın

³⁵ “Fırka Ordu Değildir”, *Son Posta*, 16 Ağustos 1930, 1.

şimendifer politikasının harici sermaye ile tamamlanabileceği düşüncesinin zamanla değişerek milli sermaye ile şimendifer yapılmasının çok doğru olduğu düşüncesine ulaştığını vurgulamıştır.³⁶

Karikatür 6: *Cumhuriyet*, 30 Ağustos 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesindeki altıncı karikatür, “Kâbus” başlığı altında Ramiz tarafından çizilmiştir. Karikatürde SCF'nin lideri Fethi Bey'in şimendifer politikasını eleştirilmesine karşın İsmet Paşa'nın başarısı çizgilere yansımıştır. Ramiz, İsmet Paşa'yı trenin lokomotifini olarak resmederken İsmet Paşa'nın iki yumruğunu da sıkarak ve kaşları çatık bir şekilde Ali Fethi Bey'in rüyalarına kâbus gibi girdiği görülmektedir. Ali Fethi Bey'in ise rüyasından korku ile uyandığı “Yarabbi, sen beni altında kalmaktan muhafaza et...” sözleriyle anlaşılmaktadır.

Karikatür 7: *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1930, 1.

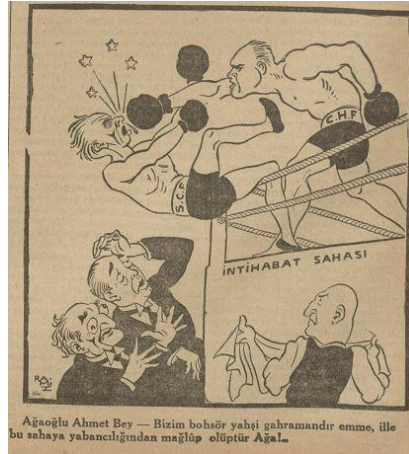
Cumhuriyet gazetesindeki yedinci karikatür, “Fethi Bey'in Hediye'leri” başlığı altında Ramiz imzasıyla okura ulaşmıştır. Ramiz karikatüründe, Fethi Bey'in fırka programında ve söylemlerinde yer alan ifadeleri eleştirmiştir. Çizer, Fethi Bey'in “refah gelecek, inhisar kalkacak, vergiler azalacak” şeklindeki söylemlerinin balon gibi havada uçtuğunu yazmıştır. Ramiz, İsmet Paşa'nın şimendifer siyasetinin gözle görüldüğünü ve Sivas'a kadar vardığını vurgularken Fethi Bey'in söylemlerinin temelini olmadığını bundan dolayı sadece çocukların inanarak mutlu olacağını vurgulamıştır.

³⁶ Yunus Nadi, “Şimendiferler”, *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1930, 1.

Karikatür 8: *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievvel 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan sekizinci karikatür, “İntihap sandığı içinde bir münazaa” başlığı ile imzasız bir şekilde çizilmiştir. Karikatür CHF ile SCF arasında yaşanan 1930 Belediye Seçimleri değerlendirilmiştir. Karikatürde kilitli seçim sandığı içinde iki kişi çizilmiştir. Çizer, Halk Fırkası’nı ve Serbest Fırka’yı insana benzetmiştir. Üzerinde H.F. yazısı bulunan kişinin seçim sonucundaki mutluluğu yüzüne yansırken üzerinde S.F. yazan kişinin sandıkta çok küçük yer kapladığı nerdeyse diğer kişinin ayakları altında ezilmek üzere olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesi belediye seçimleri sonrasında “İntihabatı Halk Fırkası Kazandı” başlıklı haberinde sandıkların dün gece açıldığını Halk Fırkası’nın yüzde yetmişden fazla seçmenden rey aldığını yazmıştır.³⁷

Karikatür 9: *Cumhuriyet*, 19 Teşrinievvel 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesindeki dokuzuncu karikatür, Ramiz imzasıyla gazetede yer almıştır. Ramiz, 1930 yılı SCF ve CHF arasında yaşanan Belediye Seçimlerini çizgileri ile kendi penceresinden anlatmaya çalışmıştır. Ramiz, yaşanan belediye seçimlerini bir boks mücadelesine benzetmiştir. Çizerin boks ringinde iki kişiyi çizdiği görülmektedir. Bu kişilerden iri ve daha kuvvetli olanın kuşağında CHF yazarken diğerinin kuşağında SCF yazmaktadır. “İntihabat Sahası” yazan ringin üstünde yapılan mücadelede CHF kuşaklı boksörün sağ kroşesiyle nakavt ettiği görülmektedir. Ayrıca bu kişinin kafasından aldığı yumruk darbesi ile ringden düşmek üzere olduğu görülmektedir. Fethi Bey ve Ahmet Ağaoğlu bu mücadeleyi ringin aşağısında ve yakından şaşkınlıkla izlediği görülmektedir. Karikatürde yer alan SCF’nin koçunun ise kızgın bir surat ifadesiyle Fethi Bey’e ve Ahmet Ağaoğlu’na bakarken elinde havlu atmak üzere olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi, “Ufak tefek Hadiseler Oluyor” başlıklı haberinde seçimlerin çok çetin geçtiğini ama oyların dörtte üçünü Halk Fırkası’nın aldığını belirtmiştir.³⁸

³⁷ “İntihabatı Halk Fırkası Kazandı”, *Cumhuriyet*, 18 Teşrinievvel 1930, 1.

³⁸ “Ufak tefek Hadiseler Oluyor”, *Cumhuriyet*, 7 Teşrinievvel 1930, 1.

Karikatür 10: *Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani 1930, 1.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan onuncu karikatür, “Ne kendi eyledi rahat ne halka verdi huzur. Yıkıldı gitti cihandan dayansın ehli kubur.” İkiliği altında Ramiz imzasıyla iki aşamalı olarak çizilmiştir. Çizer, SCF’nin siyasi yaşamdaki kısa süren ömrünü karikatüründe çizgilerle anlatmıştır. Ramiz ilk karikatüründe Fethi Bey’in elinde yükselttiği S.C. yazan bir çocuk çizerken, yanındakilerin bu duruma çok sevindiğini resmetmiş ve bu bölümü “bir varmış...” kelimeleri tamamlamıştır. Ramiz, yan yana verdiği ikinci karikatüründe üzerinde S.C. yazan bir tabuta yer vermiştir. S.C.’nin doğumuyla mutlu olan bu kişileri S.C.’nin tabutunu omuzladıkları görülmektedir. Bu bölümü ise “Bir yokmuş...” açıklaması ile tamamlamıştır. Cumhuriyet gazetesinden Yunus Nadi, SCF’nin kendisini fesh etmesini “Nasıl İnfisah Etti?” başlığı ile kösesine taşımıştır. Nadi, Fethi Bey’in “Gazi Hz.’nin H. Fırkasının Reisi iken memlekette başka bir fırka teşkil olunamayacağı fikri” hakikatte karşılığının olmadığını asıl nedenin SCF’nin kendi erkânının beceriksizleri yüzünden idare edilemeyip feshettiklerini vurgulamıştır. Nadi, SCF’nin lideri Fethi Bey’in partisini kapatma kararı verdikten sonra kararını bildirmek için Çankaya’ya Gazi’nin yanına giderek Gazi’ye bilgi verdiğini aktarmıştır. Yazar, yeni fırkanın Gazi’nin emirleriyle vücut bulduğunu fırkanın fesih edilmesinde ise Gazi’nin bilgisinin olup olmadığını bilinmediğini, SCF’nin kapanması ile milletin sinesinde ve tarihte hazin ve acı bir hatıradan başka bir şey bırakmadığını yazmıştır.³⁹ Yunus Nadi’nin SCF’nin kapatılması hakkındaki yazılarına “Fesih Kararının Esbabı Mucibesi Çürüktür!” başlıklı yazısı ile devam ettiği görülmektedir. Nadi, siyasi bir fırka kurmak kadar fesih edilmesinin de çok mühim ve ehemmiyetli bir iş olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Fethi Bey’in bu fırkayı fesih ederken fırka sevk edememek kusurundan doğan anarşinin vaziyet olarak memleketin huzur ve sükûnun bozma ihtimalini ileri sürerek fesih etmesi gerektiğini, Gazi’ye karşı muhalefet yapılmaz düşüncesini dile getirmesinin bir hata olduğunu yazmıştır.⁴⁰

³⁹ Yunus Nadi, “Nasıl İnfisah Etti?”, *Cumhuriyet*, 18 Teşrinisani 1930, 1.

⁴⁰ Yunus Nadi, Fesih Kararının Esbabı Mucibesi Çürüktür!”, *Cumhuriyet*, 20 Teşrinisani 1930, 1.

Milliyet Gazetesi Karikatürlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası

Milliyet gazetesinde SCF ile ilgili olarak altı karikatür tespit edilmiştir. Bu karikatürlerden ikisi hariç diğer dört tanesi Togo (KOZMA) imzası ile Milliyet gazetesinin ilk sayfasında sağ alt köşede yer almıştır. Karikatürler, CHF'nin şimendifer siyasetini, SCF'nin programını, 1930 tarihli Belediye Seçimlerini ve Blok meselesini ana tema olarak aldığı görülmektedir. Ayrıca karikatürlerin altına Milliyet gazetesinden haberlere ve gazetesinin başyazarı Siirt Mebusu Mahmut Bey'in yazılarına yer verilmiştir.

Karikatür 1: *Milliyet*, 1 Eylül 1930, 1.

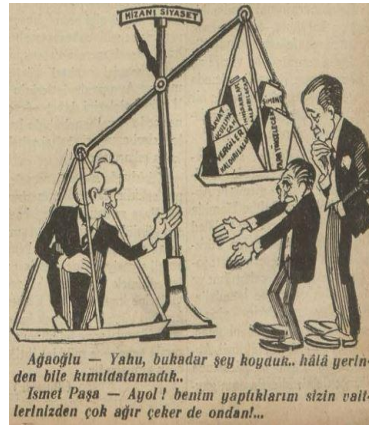
Milliyet gazetesindeki ilk karikatür “Söz ve iş farklarından” başlığı altında Togo imzasıyla gazetede yer almıştır. Togo karikatüründe İsmet Paşa hükümetinin hayata geçirdiği şimendifer politikasını çizimleriyle desteklediği görülmektedir. Çizer karikatüründe, trenin hızlı ve düz bir şekilde yola devam ettiğini gösterirken buna karşın kağının yolunun zikzaklı olduğunu çizmiştir. Togo kağının üzerine SCF lideri Fethi Bey’i oturmuş ve kağının yanında ise Ahmet Ağaoğlu’nu ayakta çizmiştir. Karikatürün alt metninden de anlaşıldığı gibi tren ile kağının yarışmasının olanaksızlığı çizimlere yansımıştır. Bu bakımdan Milliyet gazetesinin başyazarı ve sahibi Siirt Mebusu Mahmut Bey’in, “Şimendifer Politikası” başlıklı yazısında Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın bir türlü şimendifer politikasını anlayamadığını vurgularken İsmet Paşa’nın Sivas nutkundaki “Milli devlet için şimendifer ihtiyacı milli vahdet, milli müdafaa, milli siyaset meselesi, asırların muhassalası olan milli istiklalin muhafazası meselesidir...” sözlerine köşesinde yer vermiştir. Bu sözlerle karşılık olarak Fethi Bey’in “Demiryollarının gerek vatan müdafası gerek iktisadi noktai nazardan faydasını inkâr etmek asla hatırımızdan geçmemiştir. Bizim iddiamız, demiryollarının gayet ağır şartlarla yapılmakta olmasıdır.” sözlerine yer verirken Fethi Bey’in Türkiye’de şimendiferin ihtiyaç olduğunu kabul ettiğini ama iktisadi sarsıntından yakındığını vurgulamıştır. Yazar, İsmet Paşa’nın şimendifer konusunda tuttuğu yolun isabetli olduğunu vurgulayarak yazısını tamamlamıştır.⁴¹

⁴¹ Siirt Mebusu Mahmut, “Şimendifer Politikası”, *Milliyet*, 19 Eylül 1930, 1.

Karikatür 2: *Milliyet*, 4 Eylül 1930, 1.

Milliyet gazetesindeki ikinci karikatür, “S.C. Fırkası lokantasında” başlığı altında Togo imzası ile karşımıza çıkmaktadır. Togo karikatüründe, SCF lideri Fethi Bey’in bir türlü fırka programını hazırlayamamasını konu edinmiştir. Çizer, fikrini bir lokantada ortaya koymaya çalışmıştır. Karikatürde Ali Fethi Bey aşçı, Ahmet Ağaoğlu ise yardımcısı olarak çizilmiştir. Fethi Bey’in önündeki tencerenin üzerine SCF yazılmış ve tencereden dumanlar çıkmasına rağmen bu yemeğin bir türlü ortaya çıkmamasının sabırsızlıkla yemeği bekleyen kişiyi karamsarlığa ittiği görülmektedir. Kısacası çizer, yeni fırka kurulmasına rağmen halkın beklediği fırka programının açıklanmaması nedeniyle bu durumun vatandaşları umutsuzluğa sürüklediğini çizimlerle anlatmaya çalışmıştır. Siirt Mebusu Mahmut Bey, “Karşı Karşıya” başlıklı köşe yazısında yeni fırkanın SCF’nin gazetelerinde bazen çok mübalağalı iddiaların yazıldığını ve iki gün sonra ortaya atılan bu iddiaların asılsız olduğunun ortaya çıkmasıyla yeni fırkaya bel bağlamak isteyenlerin gönüllerinde ümitsizliğin sevk ettiğini vurgulamıştır.⁴²

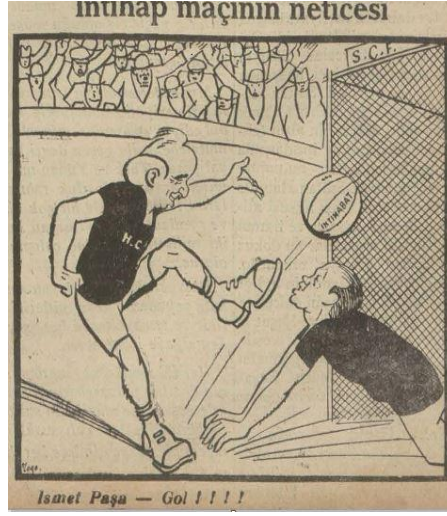

Karikatür 3: *Milliyet*, 2 Teşrinievvel 1930, 1.

Milliyet gazetesinde yer alan üçüncü karikatür, “Mizanı Siyaset” adlı terazinin altında imzasız bir şekilde yer almıştır. Çizer karikatüründe SCF lideri Fethi Bey ve Ahmet Ağaoğlu’nun birçok vaatte bulunmasına rağmen İsmet Paşa’nın terazide daha ağır geldiğini anlatmak istemiştir. Terazideki bu duruma SCF lideri Fethi Bey ve Ahmet Ağaoğlu’nun şaşırması çizimlere yansırken İsmet Paşa’nın sözden çok icraat yaptığını çizgilerle ve alt metinde iddia etmiştir. Bu bağlamda Siirt Mebusu Mahmut Bey, “Yeni Fırka ve Vergiler” başlıklı yazısında yeni fırka mücadelesinde vergi meselesinin fırka için mihver olduğunu, aslında Fethi Bey’in vergilerin ağır olduğunu söylerken hangi vergileri ile ilgili tadilat ve tenzilat yapmak istediğini açıklamadığını yazmıştır. Hükûmetin en önemli politikalarından bir tanesinin köylüyü rahatlatmak olduğu yazarken, Fethi Bey’in köycülük üzerine bir açıklamasının olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca muhalefet mevkiinde bulunan bir fırkanın “vergi sistemlerimiz kötüdür, vergileri indireceğiz, inhisarı kaldıracacağız...” sözlerini söylemenin kolay olduğunu lakin halkın anlayış

⁴² Siirt Mebusu Mahmut, “Karşı Karşıya”, *Milliyet*, 31 Ağustos 1930, 1.

kudretinin ve icra kabiliyetinin çok kuvvetli olduğu için bu sözleri ölçebileceğini bundan muhalefetin daha samimi olması gerektiğine değinmiştir.⁴³

Karikatür 4: *Milliyet*, 20 Teşrinievvel 1930, 1.

Milliyet gazetesindeki dördüncü karikatür, “İntihap maçının neticesi” başlığı altında Togo imzası ile okura ulaşmıştır. Karikatürde 1930 Belediye Seçimlerini İsmet Paşa’nın kazanması işlemiştir. Togo, yaşanan belediye seçimlerini bir futbol maçına benzetmiştir. Karikatürde intihabat yazılı futbol topuna İsmet Paşa’nın vurarak SCF yazılı kaleye yani Fethi Bey’e gol attığı görülmektedir. Bu gol neticesinde seyircinin (halkın) sevinerek İsmet Paşa’yı desteklediği çizgilerle anlatılmıştır. Bu bağlamda Milliyet gazetesi 1930 tarihli Belediye Seçimlerini, “Serbest Fırka Ne Yapacağını Şaşırıldı!” başlıklı haberinde değerlendirmiştir. Gazete, halkın belediye seçimlerinde yaşasın Gazi diye bağırıldığını ve halkın akın akın CHF’ye rey verdiğini, seçime valiliğin herhangi bir müdahalesinin olmadığını aktarmıştır.⁴⁴ Milliyet gazetesi, bu haberin takibinde “Serbestçiler Dün Birçok Hadiselere Meydan Verdiler” başlıklı haberinde dünkü seçimlerin pek gürültülü olduğunu zabitanın olayları yatıştırdığını olay çıkaranların elebaşlarının yakalandığını okuruna iletmiştir.⁴⁵ Milliyet, “İntihaptan Zaferle Çıktık!” başlıklı köşe yazısında belediye seçimlerini Halk Fırkası’nın kazandığını yazmıştır.⁴⁶

Karikatür 5: *Milliyet*, 21 Teşrinievvel 1930, 1.

⁴³ Siirt Mebusu Mahmut, “Yeni Fırka ve Vergiler”, *Milliyet*, 19 Eylül 1930, 1.

⁴⁴ “Serbest Fırka Ne Yapacağını Şaşırıldı!”, *Milliyet*, 7 Teşrinievvel 1930, 1.

⁴⁵ “Serbestçiler Dün Birçok Hadiselere Meydan Verdiler”, *Milliyet*, 11 Teşrinievvel 1930, 1.

⁴⁶ “İntihaptan Zaferle Çıktık!”, *Milliyet*, 19 Teşrinievvel 1930, 1.

Milliyet gazetesindeki beşinci karikatür, alt metin açıklamasından da anlaşılacağı üzere 1930 tarihli Belediye Seçimlerini konu almıştır. Bu karikatürün gazetede imzasız bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Karikatürde belediye seçimlerinin CHF'nin kazandığı işlenmiştir. Çizer, belediye seçimlerini fırtınalı bir denize benzetmiştir. Bu fırtına sonucunda SCF'nin flamasını taşıyan tahta geminin fırtınaya dayanamayarak çökmek üzere olduğunu, buna karşın demirden yapılmış CHF'nin gemisinin dalgaları aşarak ilerlediği görülmektedir. CHF'nin gemisinin kaptanı olarak çizilen İsmet Paşa'nın ise SCF'nin gemisinin çöküşüne tebessüm ile baktığı surat ifadesinden anlaşılmaktadır.

Karikatür 6: *Milliyet*, 14 Teşrinisani 1930, 1.

Milliyet gazetesinde yer alan altıncı karikatür, "Blok Meselesi" başlığı altında Togo imzasıyla çizilmiştir. Togo, 1930 tarihli Belediye Seçimlerinden sonra Fethi Bey'in Gümüşhane Mebusu olarak Meclise katıldığını belirtmiştir. Çizer, iki fırkanın bir blok olarak beraber hareket etmesi haberlerini çizgilerle anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Togo'ya göre Fethi Bey'in vekil olarak birtakım matbuatı arkasına alsada İsmet Paşa ile ancak merdiven aracılığı ile boy ölçülebileceğini resmetmiştir. Ayrıca çizer, Fethi Bey'in bu özelliklere sahip olmasında İsmet Paşa'nın omuz vererek bu sürece destek olduğunu, İsmet Paşa'nın omzunu çektiği an Fethi Bey'in üzerine çıktığı merdivenin çökeceğini çizgiler aracılığı ile ifade etmiştir. *Milliyet* gazetesi, "Fethi Bey Mebus Oluyor mu?" başlıklı haberinde, hükûmetin Meclisin fevkalade toplantısında Bern sefaretine tayin edilen Gümüşhane mebusu Cemal Hüsnü Bey'in mebusluktan istifa ettiğini, Fethi Bey'in Gümüşhane mebusu olacağını, CHF Umumi Reisi Gazi'nin Halk Fırkası vekillerinden Fethi Bey'e rey vermesini istediğini de yazmıştır.⁴⁷

Akşam Gazetesi Karikatürlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası

Akşam gazetesinde SCF ile ilgili olarak dokuz tane karikatür tarafımızca tespit edilmiştir. Bu karikatürlerden bir tanesi hariç diğer sekiz tanesi Cemal Nadir imzası ile Akşam gazetesinin ilk sayfasında sağ alt köşede yer almıştır. Karikatürler; CHF'nin şimendifer siyaseti, SCF'nin programını ve söylemi, CHF'den mebusların SCF'ye geçişi, 1930 tarihli Belediye Seçimlerini, CHF'nin ıslahat çalışmaları, SCF'den istifalar ve SCF kendisini fesih etmesi ana

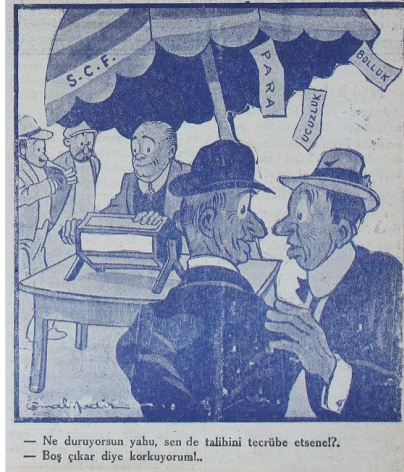
⁴⁷ "Fethi Bey Mebus Oluyor mu?", *Milliyet*, 9 Eylül 1930, 1.

tema olarak aldığı görülmektedir. Ayrıca karikatürlerin altına Akşam gazetesinden haberlere ve gazetesinin başyazarı Necmeddin Sadık Bey'in yazılarına yer verilmiştir.

Karikatür 1: Akşam, 19 Ağustos 1930, 1.

Akşam gazetesinde yer alan ilk karikatürde İsmet Paşa'nın uyguladığı şimendifer politikasına destek verildiği görülmektedir. Karikatürde büyük bir trenin raylarda hızlı bir şekilde yol aldığı çizilirken bu trenin lokomotifindeki makinist olarak İsmet Paşa'nın olduğu görülmektedir. Çizer, çok hızlı giden trenin önüne SCF flaması ile Fethi Bey'in atlayarak treni durdurmak istediğini çizmiştir. Bunun üzerine Makinist olan İsmet Paşa trenin camından kafasını ve kolunu çıkararak söylediği; "Durmaya vakit yok, yoldan çekil ezilirsin!" sözlerine yer verilmiştir. Akşam gazetesi başyazarlarından Necmeddin Sadık "İzmir Nutku" başlıklı yazısında İsmet Paşa hükümetinin uyguladığı şimendifer politikasına da değinmiştir. Sadık, Fethi Bey'in, "Demiryollarının gerek vatan müdafaası gerek iktisadî noktai nazardan faydasını inkâr etmek asla hatırımızdan geçmemiştir." Sözlerine yer vererek demiryolları yapımını desteklediğini yazmıştır. Necmeddin Bey, Fethi Bey'in demiryolları yapımının pahalılığından yakındığını, hükümeti rakamlarla, vesikalarla, mukayeselerle, demiryolunun bir kilometresinin kaçta çıkabileceğini ve hükümetin ne kadar para verdiğini, bu paranın ne kadar miktarının israf olduğunu izah etmesini beklediğini aktarmıştır.⁴⁸

Karikatür 2: Akşam, 26 Ağustos 1930, 1.

Akşam gazetesinde yer alan ikinci karikatür, Cemal Nadir imzası ile okuruna ulaşmıştır. Cemal Nadir, karikatüründe SCF'nin söylemlerini konu edinmiştir. Karikatürde, SCF şemsiyesinin altında Fethi Bey'in çekiliş yaptığı görülmektedir. Bu çekilişe vatandaşların büyük bir merakla baktığı görülürken, yapılan çekilişte vaat edilenlerin boşa çıkma endişesi, vatandaşlar arasındaki diyaloglara yansıdığı karikatürün alt metninde çizer tarafından ifade edilmektedir. Çizer karikatürün açıklama metninde ise Fethi Bey'in söylediği "bolluk, ucuzluk ve para" söylemlerinin hayata geçme olasılığının şansa bağlı olduğunu vurgulamıştır. Milliyet gazetesinden Necmeddin Sadık, bütün dünya memleketlerini sarsan bu buhranın Türkiye'de de etkili olduğunu ve Fethi Bey'in

⁴⁸ Necmeddin Sadık, "İzmir Nutku", Akşam, 9 Eylül 1930, 1.

bunlara nasıl çareler düşündüğünü söylemesi gerektiğini yazmıştır. Bunlara rağmen Fethi Bey'in bazı vergilerin ağır olduğunu, liman inhisarının ve petrol inhisarının hayat pahalılığında amil olduğunu söylemekle yetindiğini vurgulamıştır. Yazar, Fethi Bey gibi yüksek bir devlet adamından ve bilhassa fırkasının esasını iktisadiyat istinat ettiren bir muhalif liderden daha esaslı fikirler, daha müspet vaatler beklediğini yazmıştır.⁴⁹

Karikatür 3: *Akşam*, 27 Ağustos 1930, 1.

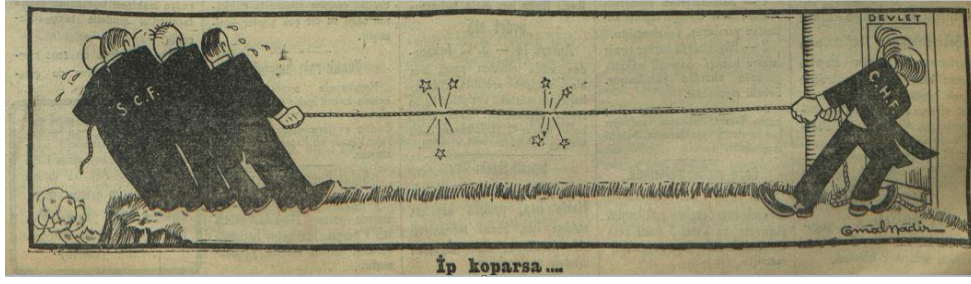
Akşam gazetesinde yer alan üçüncü karikatür, “Yeni Fırka Faaliyette” başlığı altında Cemal Nadir imzasıyla ilk sayfada yer almıştır. Cemal Nadir, karikatüründe SCF'nin kurulması ile birlikte CHF'ye mensup bazı vekillerin SCF'ye geçişini konu edinmiştir. Nadir, SCF'nin lideri Fethi Bey'i sırtında SCF yazan bir heybe ile eskici kılığında çizmiştir. Fethi Bey'in, Halk Fırkası levhası asılı binanın önünde “eskileri alıyorum” şeklinde bağırmasıyla, Halk Fırkası camından Ahmet Ağaoğlu olduğu anlaşılan bir kişiyi Fethi Bey'e uzattığı görülmektedir.

Karikatür 4: *Akşam*, 7 Teşrinievvel 1930, 1.

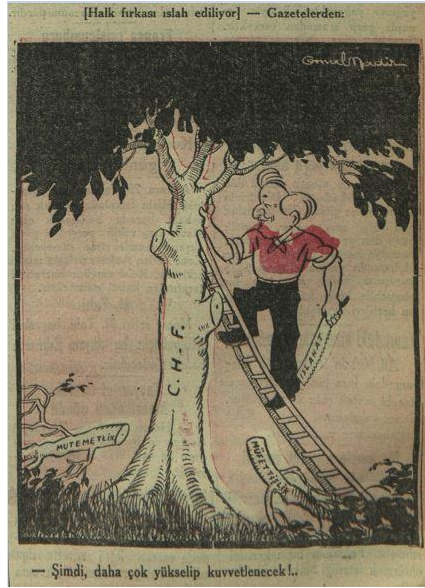
Akşam gazetesinde yer alan dördüncü karikatür, Cemal Nadir imzasıyla gazetede yer almıştır. Cemal Nadir, karikatüründe 1930 tarihli Belediye Seçimlerini konu edinmiştir. Nadir, vatandaşların hangi fırkaya oy vereceği konusunda şaşırıldığını, sandık önündeki vatandaşla anlatmaya çalışmıştır. Karikatürde oy kullanmak için bir elinde kalem ve bir elinde oy pusulası ile gelen vatandaşın bir elinin SCF tarafından diğer elinin ise CHF tarafından tutularak oy kullanamaz hale geldiği çizilmiştir. Oyunu kullanma hususunda zorluk çeken bu vatandaşa “elini vicdanına koy, reyini istediğine ver!” denilmesinin anlamsız olduğunu çizgilerle ifade edilmek istenmiştir.

⁴⁹ Necmeddin Sadık, “İzmir Nutku”, *Akşam*, 9 Eylül 1930, 1.

Karikatür 5: *Akşam*, 16 Teşrinievvel 1930, 1.

Akşam gazetesindeki beşinci karikatür, “İp koparsa” açıklamasının üstünde Cemal Nadir imzasıyla gazetenin ilk sayfasında yer almıştır. Cemal Nadir, bu karikatürü diğerlerinden farklı bir şekilde yani yatay dikdörtgen şekilde çizmiştir. Karikatür SCF’den Fethi Bey dâhil toplam dört kişiye karşı CHF’den İsmet Paşa’nın tek başına ip çekme mücadelesi anlatılmaktadır. Karikatürde ipin iki yerden incelendiği ve kopmak üzere olduğu görülmektedir. Nadir, SCF lideri Fethi Bey’in ve fırka mensuplarının uçurumun ucunda zor durumda olduğunu hatta soğuk terler döktüğünü, buna karşın İsmet Paşa’nın tek başına devleti arkasına alarak rahat bir şekilde mücadele ettiğini resmetmiştir. Çizer, ipin kopması durumunda Fethi Bey’in ve arkadaşlarının uçurumdan aşağı düşeceğini, buna rağmen İsmet Paşa’nın devlet kapısından içeri gireceğini anlatmıştır. Ayrıca İsmet Paşa’nın tuttuğu ipin ucunun devlet kapısının altından içeri doğru uzandığı görülmektedir. Karikatür, bu bağlamda analiz edildiğinde SCF ile CHF arasındaki gerginleşen münakaşalar, gergin bir ip karşılaşması ile anlatılırken ilişkilerin diğer deyişle ipin kopmak üzere olduğu çizimlerle görsel olarak resmedilmiştir.

Karikatür 6: *Akşam*, 26 Teşrinievvel 1930, 1.

Akşam gazetesindeki altıncı karikatür, “Halk Fırkası ıslah ediliyor” başlığı altında Cemal Nadir imzası ile gazetenin ilk sayfasında yer almıştır. Cemal Bey, CHF’de yaşanan ıslahat girişimini karikatürde anlatmaya çalışmıştır. Nadir, büyük bir çınar ağacının gövdesine CHF yazarak Halk Fırkasını bir ağaca benzetmiştir. Merdiven yardımı ile İsmet Paşa’nın ağaca çıkarak ağacı budadığı görülmektedir. İsmet Paşa’nın elindeki testerenin üzerinde “İSLAHAT” yazarken kestiği dalların birinde “MUTEMETLİK” diğerinde ise “MÜFETTİŞLİK” yazdığı görülmektedir. Nadir, karikatürün altında “Şimdi daha çok yükselip kuvvetlenecek!” açıklamasına yer vererek görselini anlamlandırmak isteyen okura yardımcı olmuştur.

Karikatür 7: *Akşam*, 4 Teşrinisani 1930, 1.

Akşam gazetesindeki yedinci karikatür, “Yeni fırkadan istifalar devam ediyor” başlığı altında Cemal Nadir imzası ile gazetede yer almıştır. Nadir, SCF’den ayrılışları “Keskin sirke, küpüne zarar!” ifadesi ile anlatmaya çalışmıştır. Nadir, üzerinde SCF yazan her tarafı çatlamış bir testi çizerken bu çatlaklardan insanların çıkmaya çalıştığını resmetmiştir. Testinin üstünde sadece kafaları gözükken üç kişi çizilmiştir. Bu kişilerden birisinin Fethi Bey, diğerinin Ahmet Ağaoğlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler sinirlendikçe testinin çatlağı görülmektedir. Cemal Nadir’in, bu karikatürünü SCF henüz kapanmadan yaklaşık on üç gün önce çizmesi ise yeni fırkadaki durumu gözler önüne sermektedir. SCF’nin gerçekleştirdiği İzmir mitinginden sonra, tartışılan en önemli konulardan birisi Aydın mebusu Reşit Galip Bey’in SCF’den istifa etmesi olmuştur. Bu süreçte Reşit Galip SCF’den istifa etmiş ve CHF’ye hemen katılmamıştır. Galip’in, bağımsız bir vekil olarak çalışacağını belirtmesi üzerine Türk basınında yeni bir fırka kurulma ihtimalinin haber konusu olduğu görülmektedir.⁵⁰

Karikatür 8: *Akşam*, 5 Teşrinisani 1930, 1.

Akşam gazetesindeki sekizinci karikatür, Cemal Nadir tarafından “Ağustos böceği ile karınca” yazısının üstünde çizilmiştir. Karikatürde Fethi Bey, SCF yazan ağacın üstünde ağustos böceğine benzetilerek çizilmiştir. Fethi Bey, ağacın üstünde şarkılar söylerken altında karıncaya benzetilen İsmet Paşa’nın yoğun bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Karınca şeklindeki İsmet Paşa’nın ellerinde üstünde “Yerli Malı, Şimendifer ve Tasarruf” yazan yiyecekleri yuvasına taşıdığı çizgilerle anlatılmıştır. Nadir, Fethi Bey’in hükümeti eleştirmesine rağmen çözüm önerilerinin olmadığını, buna karşın İsmet Paşa’nın elle tutulur gözle görülür icraatlar yaptığını çizgilerle anlatmaya çalışmıştır.

⁵⁰ “Yeni Bir Fırka Mı?”, *Cumhuriyet*, 13 Eylül 1930, 1.

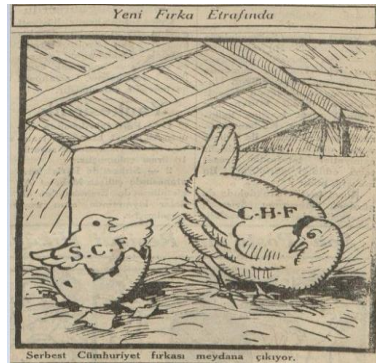

Karikatür 9: *Akşam*, 20 Teşrinisani 1930, 1.

Akşam gazetesindeki dokuzuncu karikatür, “Fethi Bey’in Tekrar Hariciye İşleri ile Meşgul Olmayacağını Söylüyor” başlığı altında Cemal Nadir tarafından çizilmiştir. Karikatür, SCF’nin kendisini feshetmesi ve sonrasında yaşananları konu almaktadır. Karikatürde SCF yazan tabutun içine kefen giydirilmiş Fethi Bey çizilirken, Fethi Bey’in tabutun kapağını yarım açıp eliyle Paris’i işaret ettiği görülmektedir. Tabutun önünde defin işlemi yapmak için bir hoca ve mezarıcı çizilmiştir. Cenazeye dört kişinin omuz verdiği görülürken sağ baştaki kişinin Ahmet Ağaoğlu olduğu anlaşılmaktadır. Tabutun sağ tarafında elinde su testili bir kişinin gözyaşlarını mendille silmesi resmedilmiştir. Bu kişinin hemen arkasında kısa boylu, kısa pantolonlu, gözlüklü ve kulağının üstüne bir kalem sıkıştırmış, yalın ayaklı kişi görülmektedir. Yarın gazetesinden Arif Oruç olduğu anlaşılan kişinin cenazeyi durdurmak için koştuğu görülmektedir. Akşam gazetesi, “Serbest Fırka Neden Dağıldı?” başlıklı haberde fırkanın iyi idare edilemediği için dağıtıldığını yazmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası, teşekkür ettiği zaman çok memnun olduklarını Mecliste iki fırkanın mevcudiyetinin her iki tarafı daha iyi çalışmaya sevk edeceğini ümit ettiklerini aktarmışlardır.⁵¹ Akşam gazetesi, “Feshedilen Fırkada Tasfiye” başlıklı haberinde SCF’nin bütün şubelerinin kapatıldığını, defterlerin merkeze gönderildiğini sadece merkez ocağının henüz açık olduğunu yazmıştır.⁵²

Son Posta Gazetesi Karikatürlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası

Son Posta gazetesinde SCF ile ilgili olarak yedi karikatür tespit edilmiştir. Bu karikatürlerden hepsi imzasız olarak Son Posta gazetesinin ilk sayfasında sağ alt köşede yer almıştır. Karikatürler; SCF’nin kurulmasını, şimendifer politikasını, CHF’nin ıslahat çalışmalarını, SCF’nin kendisini feshetmesi konularını ana tema olarak aldığı görülmektedir. Ayrıca karikatürlerin altına Son Posta gazetesinden haberlere ve gazetesinin yazarı M. Zekeriya Bey’in yazılarına yer verilmiştir.

Karikatür 1: *Son Posta*, 11 Ağustos 1930, 1.

Son Posta gazetesindeki ilk karikatür, “Yeni Fırka Etrafında” başlığı altında çizilmiştir. Karikatür, SCF’nin kuruluşunu ana tema olarak resmetmiştir. Karikatürde üzerinde CHF yazan bir tavuk ve kendi yumurtası içinden çıkan üstünde SCF yazan bir civcive yer verilmiştir. Üzerinde CHF yazılı annenin kendi yumurtasından SCF yazan bir civcivin çıkmasına şaşkınlıkla baktığı görülmektedir. Son Posta gazetesinden M. Zekeriya’nın köşe yazılarında bahsettiği “CHF ve SCF aynı fikri ve sınıfı temsil ediyor”, düşüncesi çizgilerle karikatüre yansımıştır. M. Zekeriya

⁵¹ “Serbest Fırka Neden Dağıldı?”, *Akşam*, 19 Teşrinisani 1930, 1.

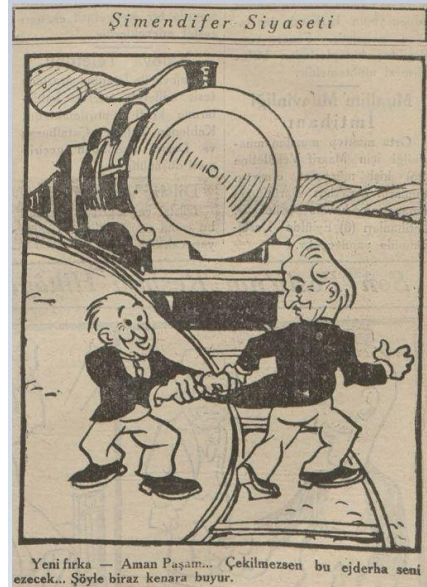
⁵² “Feshedilen Fırkada Tasfiye”, *Akşam*, 20 Teşrinisani 1930, 1.

ikinci yazısında “Yeni Fırkanın Manası” adı ile gazetede yer almıştır. Zekeriya, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Cumhuriyet Halk Fırkası’nın içinden çıktığını aktarmış; bu bakımdan fırkanın teşekkülü aslında Halk Fırkası’nın kendi kendisini tenkit ettiğini ve kendi kendisini beğendirmesi gerektiği anlamına geldiğine değinmiştir.⁵³

Karikatür 2: *Son Posta*, 13 Ağustos 1930, 1.

Son Posta gazetesinde yer alan ikinci karikatür, “Hararetlı Bir Boks Maçı” başlığı altında çizilmiştir. Karikatürde üzerinde “Serbest Cumhuriyet” yazan bir kişinin aynanın karşısına geçerek kendisine yumruklar salladığı ve aynanın karşısındaki silüetinin ise değiştiği görülmektedir. Çizer, SCF ile CHF’nin aynı zemin ve fikriyatın eseri olduğunu karikatür aracılığı ile anlatmaya çalışmıştır. M. Zekeriya ilk önce “Üçüncü Bir Fırkaya İhtiyaç Vardır” başlıklı köşe yazısında bu sorunun cevabını aramıştır. Yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın da Halk Fırkası ile aynı fikir ve sınıflara hitap ettiğini, fakat Türkiye’nin 14 milyon nüfusun dörtte üçünün çiftçilikle uğraştığını ve şimdiye kadar bu sınıfın ihtiyaç ve menfaatlerini müdafaa eden bir fırka teşekkül edilmediğini aktarmıştır.⁵⁴

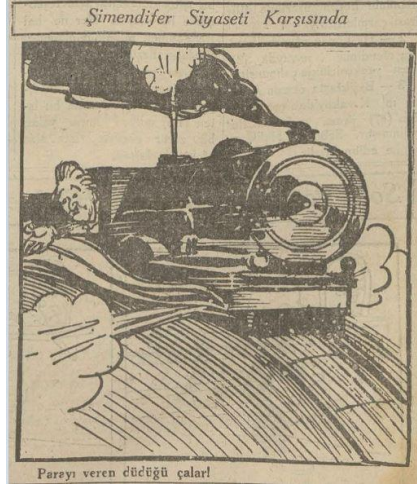
Karikatür 3: *Son Posta*, 14 Ağustos 1930, 1.

Son Posta gazetesinde yer alan üçüncü karikatür, “Şimendifer Siyaseti” başlığı altında çizilmiştir. Karikatürde İsmet Paşa’nın şimendifer politikasını eleştirdiği görülmektedir. Çizer, karikatüründe İsmet Paşa’nın tren tarafından ezilmesini engellemek için Fethi Bey’in İsmet Paşa’yı ceketinden çektiğini çizgilerle anlatmaya çalışmıştır. Çizer, karikatürün altında Fethi Bey’in “Aman Paşam... Çekilmezsen bu ejderha seni ezecek... Şöyle biraz kenara buyur.” sözüne yer vererek kendi düşüncesini desteklemiştir. Son Posta gazetesi yazarı M. Zekeriya, “Şimendifer Siyasetinin Hataları” başlıklı yazısında ise İsmet Paşa’nın şimendifer siyaseti etrafında müthiş

⁵³ M. Zekeriya, “Yeni Fırkanın Manası”, *Son Posta*, 11 Ağustos 1930, 3.

⁵⁴ M. Zekeriya, “Üçüncü Bir Fırkaya İhtiyaç Vardır.”, *Son Posta*, 16 Ağustos 1930, 3.

propagandalar yapıldığına değinmiştir. Yazar, şimendifer politikasının iki yüzünün olduğunu yazmıştır. Madalyanın bir tarafına bakılırsa İsmet Paşa'nın da şimendifer siyasetini tasdik edenlere hak verilebileceğini fakat madalyanın diğer tarafından bakıldığında şimendifer siyasetinin hatalarını da görebileceğini iddia etmiştir. Zekeriya bu hatları ise tren politikasının ekonomik zorluklarına bağlayarak devlet hazinesinden fedakârlık yapmak gerektiği üzerinde durmuştur. Yazar, şimendifer inşaatı programının üç, dört sene gibi kısa bir zamana sıkıştırılmaması gerektiğini ve şimendifer inşaatında kabul edilen kısa vadeli istikraz sisteminin ve şimendifer malzemesinin kâmilten hariçten getirilmesinin döviz ihtiyacını arttırdığını belirtmiştir.⁵⁵

Karikatür 4: *Son Posta*, 1 Eylül 1930, 1.

Son Posta gazetesinde yer alan dördüncü karikatür, "Şimendifer Siyaseti Karşısında" başlığı altında çizilmiştir. Karikatürde, buhar çıkartan ve düdük çalan bir tren çizilmiştir. Trenin lokomotifinden başını çıkarmış kişinin ise İsmet Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürün altında "Parayı veren düdüğü çalar!" açıklaması yapılmıştır. Karikatürde İsmet Paşa hükümetinin şimendifer politikasının ekonomik olarak halka ağır yük getirdiği ve vatandaşların kullanması içinde pahalı olduğu vurgulanmıştır.

Karikatür 5: *Son Posta*, 2 Teşrinievvel 1930, 1.

Son Posta gazetesinde yer alan beşinci karikatür "Eski Fırkada Islahat" başlığı altında çizilmiştir. Karikatürde SCF'nin eleştirileri sonucunda İsmet Paşa'nın CHF'de ıslahat girişiminde bulunması çizgilerle anlatılmıştır. Karikatürde kapısında CHF yazan iki katlı binanın özellikle ikinci katı çökmesin diye üzerinde ıslahat yazan iki tane tahta yardımı ile desteklendiği görülmektedir. Karikatürde CHF yazan binanın temeline göre üst katının sağa doğru yattığı görülmektedir. Karikatürde İsmet Paşa'nın elinde keser, önünde testere ile binanın tadilatını yaptığı

⁵⁵ M. Zekeriya, "Şimendifer Siyasetinin Hataları", *Son Posta*, 2 Eylül 1930, 3.

görülürken Fethi Bey'in bir elinin cebinde İsmet Paşa'ya "Dostum! Bunu yıksan da yerine benim yaptığım gibi yepyeni bir bina çıksan daha iyi değil mi? Bu bina rüzgâra dayanmaz, iki gözüm." şeklinde akıl verdiği görülmektedir.

Karikatür 6: *Son Posta*, 19 Teşrinisani 1930, 1.

Son Posta gazetesinde yer alan altıncı karikatür, "Musalla Taşında" başlığı altında çizilmiştir. Karikatürde SCF'nin kendi kendini fesih etmesi ana konu olarak çizgilerle işlenmiştir. Karikatürde cami avlusu önünde musalla taşı üstünde, üzerinde SCF yazan bir tabut görülmektedir. Tabutun önünde bir camii hocası ve yanında cenaze namazını kılmak için bekleyen iki kişi resmedilmiştir. Hocanın cenazeyi defnetmeye gelenlerin sadece iki kişi olmasına şaşkınlık içinde baktığı görülmektedir. Çizer, SCF'nin kendisini kapatması sonucunda fırka mensubu üyelerinin ve taraftarların birden sayısının azaldığını iddia etmiştir. Son Posta gazetesinden M. Zekeriya, "Serbest Fırka'nın Hataları" başlıklı yazısında bir fırka yaşayabilmesi için muayyen fikirlere ya da sınıflara ihtiyacı olduğunu bu iki temelden mahrum olan bazı fırkaların sadece gündelik ihtiyaçlarına cevap verebileceğini ve ihtiyaç geçince yasamasına lüzum kalmadığını ya da başka bir fırkaya iltihak ettiğini aktarmıştır. Yazar, bu noktadan baktığında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın birçok hatalar yaptığını vurgulamıştır. Yazar, bu hataları ise; Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın programının daha çok beyannameye benzemesi, fırkanın teşkilat yapmayarak fikirlerle kalıcı olmaya çalışması, müstakil bir gazetesinin olmaması, bugünün ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışması olarak sıralamış ve bazılarının düzeltilebileceğini bazılarının ise fırkayla tesirinin kalıcı olacağını yazmıştır.⁵⁶

Karikatür 7: *Son Posta*, 24 Teşrinisani 1930, 1.

⁵⁶ M. Zekeriya, "Serbest Fırka'nın Hataları", *Son Posta*, 23 Teşrinievvel 1930, 3.

Son Posta gazetesindeki yedinci karikatür, "H.F. Teşkilatı" başlığı altında çizilmiştir. Karikatürde CHF ıslahat programına yer verilmiştir. Karikatür, CHF yazan büyük bir geminin S.F. yazan karabulutlar arasından karaya zor çıkması çizgilerle anlatılmıştır. Karikatür aracılığı ile CHF kendi içinde başlattığı ıslahat programına değinirken SCF'nin kendi kendini fesih etmesine rağmen CHF tedbir amaçlı ıslahat programını devam edeceğini konu edinmiştir.

Sonuç

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan kendisini kapatmasına kadar geçen süre, Türk basınında yer alan karikatürlerle de yoğun olarak takip edildiği görülmektedir. Karikatürler bu süreçte döneme ışık tutan bir çizginin yanı sıra adeta bir köşe yazısı gibi betimleme sunmuştur. Karikatürleri genel olarak değerlendirdiğimizde Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinde yer alan karikatürlerde CHF'nin ve İsmet Paşa hükümetinin yoğun bir şekilde çizgilerle desteklendiği görülmektedir.

Çalışmada yer alan Cumhuriyet, Akşam ve Milliyet gazetelerindeki karikatürlerin SCF'nin kuruluşunu ortak duygu ve temennilerle desteklediği görülürken Son Posta gazetesinde yer alan karikatürlerin SCF'nin CHF'nin benzeri ve aynı sınıfı temsil ettiğine yönelik çizildiği görülmektedir. Hatta Son Posta gazetesinden M. Zekeriya yeni kurulan SCF'nin, CHF'nin bir benzeri olduğunu bundan dolayı yeni bir fırkaya ihtiyaç olduğu üzerine yazılar yazdığı görülmektedir. Karikatürlerdeki en belirgin diğer bir ayırım ise belediye seçimleri üzerine çizildiği görülmektedir. Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerindeki karikatürlerde seçimleri CHF'nin rahat bir şekilde kazandığı üzerine çizilirken Akşam gazetesi karikatür seçmenin çok kararsız olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca yeni fırkanın kurulmasıyla Türk basınının ve karikatürlerin ekonomi ve tren yolu yapımı tartışmalarına dahil olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Cumhuriyet, Milliyet ve Akşam gazetelerinin İsmet Paşa hükümetinin uyguladığı şimendifer politikasını desteklerken Ali Fethi Okyar'ın ekonomik söylemlerinin temelini olmadığı üzerine çizildiği gibi Okyar'ın vergilerin ağır olmasından yakınmasına rağmen kendisinin ekonomik bir programının olmadığını ve hangi vergileri kaldıracağına ya da hangi vergilerde düzenlemeler yapacağına dair bir açıklamasının bulunmadığına vurgu yapmıştır.

Cumhuriyet gazetesi çizeri Ramiz, SCF'nin kuruluşunu Cumhuriyetin bir göstergesi olarak görmüş ve çizgileri ile bu sürece destek vermiştir. Ancak SCF'nin lideri Fethi Bey'in, İsmet Paşa hükümetinin şimendifer politikasını eleştirmesinde İsmet Paşa'yı destekleyen karikatürlere yer vermiştir. Ayrıca SCF'nin programının havada kaldığını ve hayata geçirilmesinin imkânsız olduğuna dair çizgiler kaleme almıştır. Ramiz, 1930 tarihli Belediye Seçimlerini karikatürlerinde CHF'nin büyük bir başarısı olarak yorumlamıştır. SCF'nin kendisini feshetmesini ise çok az kişinin katıldığı bir cenaze merasimi olarak görmüştür.

Milliyet gazetesi çizeri Togo'da SCF'nin şimendifer eleştirisini çağın gerisinde bir düşünce olarak karikatürlerinde yorumlamıştır. Ayrıca 1930 tarihli Belediye Seçimlerini CHF'nin bir zaferi olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Togo, "Blok Meselesini" değerlendirirken SCF'nin siyasi varlığının İsmet Paşa'nın müsaade etmesi sayesinde olduğuna dair çizimler yapmıştır.

Akşam gazetesi çizeri Nadir, İsmet Paşa'nın şimendifer politikasını çizimleri ile desteklerken CHF'den SCF'ye geçişleri Halk Fırkası'nın eskileri olarak değerlendirmiştir. Nadir, hükümete yakın diğer gazetelerden farklı olarak 1930 tarihli Belediye Seçimlerinde vatandaşın kafasının çok karıştığına dikkat çekmiştir. Ayrıca CHF'nin ıslahat girişimini başarılı bir girişim olarak yorumlamıştır. Nadir, İsmet Paşa'nın söylediklerini hayata geçiren bir siyasetçi olarak değerlendiren Fethi Bey'in söylemlerinin hayata geçmesinin imkânsız olduğuna dair çizimler yapmıştır. Nadir, SCF'yi kendisini fesih etmesini bir cenaze merasimi olarak görmüş ve bu töreni durdurmak isteyen kişi olarak Yarın gazetesinden Arif Oruç olduğunu gösteren karikatüre yer vermiştir.

Son Posta gazetesindeki karikatürlerde SCF'nin kuruluşunu CHF'nin bir benzeri olarak yorumlayan karikatürlere yer vermiştir. Gazetede karikatürlerin SCF'nin şimendifer eleştirilerine yoğun destek verdiği görülmektedir. Bu bağlamda Şimendifer yapım maliyetinin çok olduğuna dair karikatürlere yer vermiştir. Son Posta'daki karikatürlerde CHF'nin halktan uzaklaştığı ve halka tepeden baktığı için halkı anlayamadığına vurgu yapan çizimler gazetede yer almıştır. Gazete ayrıca CHF'nin Fethi Bey'in eleştirileri neticesinde ıslahat girişimine başladığını ama bu ıslahat girişimlerinin başarılı olmasının çok zor olduğunu vurgulayan karikatürlere yer verilmiştir. 1930 tarihli Belediye Seçimleri hakkında çizimler gazetede yer almıştır. Gazete SCF'nin kapatılışını diğer gazetelerde olduğu gibi cenaze merasimi olarak vermiştir.

Yazar Katkı Oranı/Author Contribution Rate (Çok yazarlı makaleler için geçerlidir)	Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. / The authors contributed equally to this study.
Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

Telif Eserler

Abaloğlu, Yunus Nadi, “Fesih Kararının Esbabı Mucibesi Çürüktür!”, Cumhuriyet. 20 Teşrinisani 1930.

Abaloğlu, Yunus Nadi, “Nasıl İnfisah Etti?”, Cumhuriyet. 18 Teşrinisani 1930.

Abaloğlu, Yunus Nadi, “Şimendiferler”, Cumhuriyet. 10 Eylül 1930.

Abaloğlu, Yunus Nadi. “Yeni Fırkanın Umumi Telâkkisi”, Cumhuriyet. 17 Ağustos 1930.

Ağaoğlu, Ahmet. *Serbest Fırka Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2021.

Akbaba, Bülent ve Togay Seçkin Birbudak. “Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi Mizah Basınında Mustafa Kemal Atatürk İmajı”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. Özel Sayı, Cilt 2, (2009): 1253 – 1274.

Güneş, Günver. “Serbest Cumhuriyet Partisi Döneminde Türk Ocakları ve Siyaset”, Tarih ve Toplum Dergisi, Cilt 11, Sayı 65, (1999): 11-16.

Koçak, Cemil. *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Okyar, Ali Fethi. *Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?*. İstanbul: Ketebe Yayınevi, 2019.

Öğdü, Hale. *Türk Siyasal Hayatının Karikatür Üzerinden Analizi: Akbaba Dergisi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Sadak, Necmeddin Sadık, “İzmir Nutku”, Akşam. 9 Eylül 1930.

Sadak, Necmeddin Sadık, “İzmir Nutku”, Akşam. 9 Eylül 1930.

Sertel, M. Zekeriya, “Serbest Fırka’nın Hataları”, Son Posta. 23 Teşrinievvel 1930.

Sertel, M. Zekeriya, “Şimendifer Siyasetinin Hataları”, Son Posta. 2 Eylül 1930.

Sertel, M. Zekeriya, “Üçüncü Bir Fırkaya İhtiyaç Vardır.”, Son Posta. 16 Ağustos 1930.

Sertel, M. Zekeriya, “Yeni Fırkanın Manası”, Son Posta. 11 Ağustos 1930.

Soydan, Mahmut, “Karşı Karşıya”, Milliyet. 31 Ağustos 1930.

Soydan, Mahmut, “Şimendifer Politikası”, Milliyet. 19 Eylül 1930.

Soydan, Mahmut, “Yeni Fırka ve Vergiler”, Milliyet. 19 Eylül 1930.

Topuz, Hıfzı. *Başlangıçtan Bugüne Dünya Karikatürü*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasi Partiler: 1859-1952*. İstanbul: Arpa Yayınları, 1952.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi, Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923-1938)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, , 1995.

Yengin, Deniz. “İletişim Aracı Olarak Karikatürde Komik Şiddet Kullanımı”, III. Uluslararası İletişim Kongresi, Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu. (2010), 336 – 342.

Yetkin, Çetin. *Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.

Yetkin, Çetin. *Türk Demokrasi Hayatında Serbest Cumhuriyet Fırkası*. İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004.

Yılmaz, Ahmet Yusuf. *Serbest Cumhuriyet Fırkası*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 2019.

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Son Posta